

E. Hébrard, Rekonstrukcija unutrašnje dekoracije Vestibula Dioklecijanove palače, 1912.

Katja Marasović
Vinka Marinković
Split

MRAMORNE OBLOGE DIOKLECIJANOVE PALAČE U SPLITU

UDK:728.8(497.583Split):738.82-032.548

Rukopis primljen za tisak: 3. VIII. 2020.

Klesarstvo i graditeljstvo, Pučišća, 2020., br. 1-2

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

Interijeri reprezentativnih građevina unutar Dioklecijanove palače bili su bogato ukrašeni mozaicima, freskama i mramornim oblogama. Od mramornih obloga do danas su se sačuvali samo manji ulomci i to uglavnom u arheološkim slojevima u južnoj polovini Palače: u carevom stanu i u kupatilima. Jedina obloga koja se velikim dijelom sačuvala *in situ* jest pod careva mauzoleja. Prema vizualnim analizama materijala od kojih su obloge izrađene, može se prepoznati nekoliko vrsta bijelog mramora i više od 20 različitih vrsta obojenih mramora. Prema obliku razlikujemo vijence, profilirane ploče, razdjelne ploče i ploče raznih debljina u obliku trokuta, kvadrata, romba, trapeza, deltoida i složenih formi.

Ključne riječi: Dioklecijanova palača; mramorne obloge; dekorativni kamen

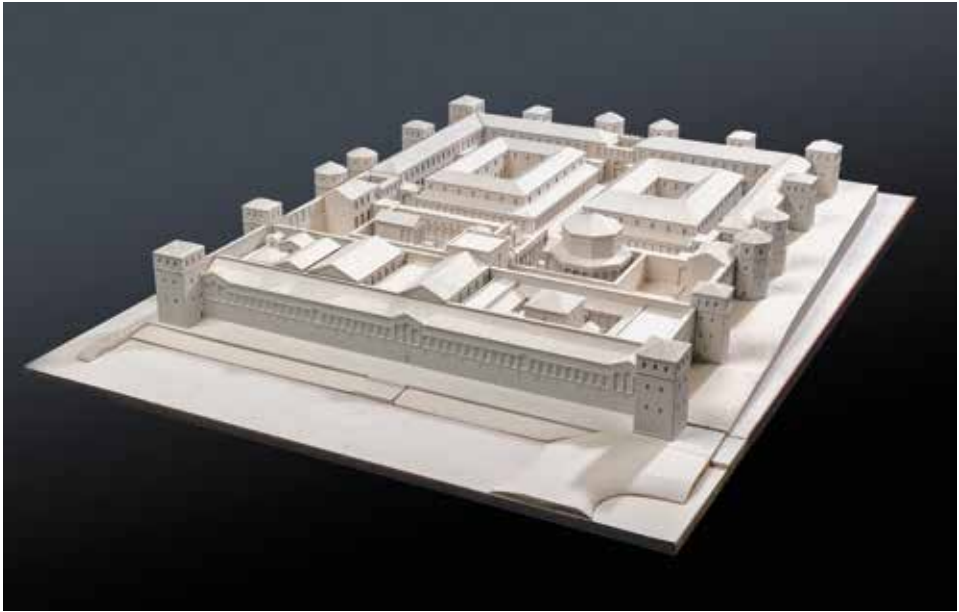
UVOD

Ovaj je rad u originalu objavljen 2018. godine, na engleskom jeziku, u Zborniku radova međunarodnog znanstvenog skupa ASMOSIA XI.¹ Razlog ponovne objave, na hrvatskom jeziku, u hrvatskom stručnom časopisu, leži u činjenici što je tema mramornih obloga, kao dio originalnog uređenja interijera Dioklecijanove palače, nepravедno zapostavljena u stručnim krugovima. Na ovaj će način rezultati najnovijih istraživanja biti dostupniji domaćim istraživačima, ali i široj publici koju zanimaju antičke teme.

Dioklecijanova palača u Splitu, dovršena 305. godine, jedna je od najbolje sačuvanih palača Rimskoga Carstva. Tri su glavna razloga tako dobre sačuvanosti: što život u njoj neprekinuto kontinuirao od njezine izgradnje do danas, što nije bilo

---

¹ K. Marasović, V. Marinković, „Marble revetments of Diocletians palace in Split, Interdisciplinary Studies of Ancient Stone“, *Proceedings of the Eleventh International Conference of ASMOSIA Split*, 18-25 May 2015, Split 2018., str. 839-853.

*Dioklecijanova palača u Splitu, rekonstrukcija izvornog stanja prema Jerku Marasoviću
(dopunila Katja Marasović 2014.)*

razornih potresa, većih požara ni ratnih djelovanja koji bi je značajnije oštetili te što je sagrađena od kvalitetnog materijala, prvenstveno vapnenca iz bračkih i trogirskih kamenoloma. Od tih su vapnenaca sagrađeni perimetralni zidovi, zidovi supstrukcija, hramovi, arhitravni sklopovi i kapiteli trijemova, arkadure Peristila te popločanje ulica.

Kako u antičkoj Dalmaciji nije bilo kamenoloma bijelih i obojenih mramora, za izradu stupova, namještaja, skulptura te podnih i zidnih obloga koristio se kamen grčke, maloazijske i egipatske provenijencije i to: *porfido rosso*, *porfido verde*, *porfido nero*, *granito rosso*, *granito del foro*, *granito violetto*, *granito nero*, *pavonazzetto*, *rosso cario*, *rosso antico*, *verde antico*, *giallo antico*, *marmo nero*, *fior di pesco*, *cipollino*, *alabastro*, *bigio antico*, *breccia corallina*.²

Zidovi građevina unutar Palače sagrađeni su u tehnici *opus mixtum* (naizmjenični slojevi lomljenog kamena visine oko 1,5 m i četiri reda opeke), a svodovi su bili od sedre i opeke. Te su zidane površine u unutrašnjosti bile obrađene na različite načine. Kupole su uglavnom bile obložene mozaicima, zidovi mramornim oblogama i freskama, a podovi mramornim oblogama i mozaicima. Međutim, zbog 1700 godina kontinuiranog života unutar Palače, malo se od tog dekora sačuvalo do danas. Pronađeni su uglavnom manji ulomci dekoracija u arheološkim

² K. Marasović, D. Matetić Poljak, Đ. Gobić Bravar, „Coloured marbles of Diocletian’s Palace in Split“, *Interdisciplinary Studies on Ancient Stone, ASMOSIA X, Proceedings of the Tenth International Conference of ASMOSIA Association for the Study of Marble & Other Stones in Antiquity Rome*, 21-26 May 2012., P. Pensabene, E. Gasparini (eds.), Rome 2015., str.1003-1019.

slojevima unutar Palače i na obali ispred nje gdje se stoljećima deponirao porušeni materijal.

MRAMORNE OBLOGE IN SITU

Od mramornih obloga *in situ* do danas se u velikoj mjeri sačuvao pod Dioklecijanovog mauzoleja izveden u tehnici *opus sectile*, a sačuvale su se i poneke ploče mramornih obloga uglavnom u južnom dijelu Palače: uz triklinij,³ u portikatu,⁴ na sjevernom zidu centralne dvorane careva stana⁵ i u istočnom kupatilu.⁶

OPUS SECTILE POD DIOKLECIJANOVOG MAUZOLEJA

Mauzolej cara Dioklecijana, današnja katedrala, izvrsno je sačuvana oktogonalna građevina dimenzija 18,5 na 18,5 m, visine 26 metara (do vrha krova), sagrađena od bijelog vapnenca s otoka Brača. Okružen je oktogonalnim peripterom koji se izdiže iznad postamenta iz kojeg prema zapadu strši prostaza. Cela mauzoleja kružnog je oblika promjera 13,30 m, raščlanjena sa po četiri polukružne i četiri pravokutne niše između kojih osam stupova nose dva superponirana arhitektonska reda. Zapadna pravokutna niša ujedno je i ulaz u Mauzolej. Ispod cele nalazi se izvrsno sačuvana kripta.

Na 10 do 20 cm ispod današnjeg popločanja cele sačuvan je originalni pod izrađen u tehnici *opus sectile*. Prva istraživanja obavio je A. Hauser 1889. godine, koji je na pet mjesta sondirao pod katedrale.⁷ Izvorni pod pronađen je u svim sondama

³ E. Hébrard, J. Zeiller, *Spalato. Le palais de Dioclétien*, Paris 1912., str. 115; J. Marasović, T. Marasović, „Pregled radova Urbanističkog biroa na istraživanju, zaštiti i uređenju Dioklecijanove palače od 1955 do 1965”, *URBS* 4/1961-1962, Split, str. 30.

⁴ J. Marasović, S. Buble, K. Marasović, S. Perojević, „Prostorni razvoj jugoistočnog dijela Dioklecijanove palače u Splitu”, *Prostor* vol. 8, 3(20), Zagreb 2000., bilj. 11.

⁵ F. Bulić, Lj. Karaman, *Palača cara Dioklecijana u Splitu*, Zagreb 1927., str. 115; C. Fisković, *Dioklecijanova palača: prilog proučavanju i zaštiti*, Split 2005., str. 27.

⁶ J. Marasović, S. McNally, J. Wilkes, *Diocletian's palace – Report on Joint Excavations in Southeast Quarter, Part One*, Split 1972., str. 26; T. Rismondo, „Unutrašnja dekoracija istočnih termi Dioklecijanove palače u Splitu”, *Arheološka istraživanja* 2002. godine, *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*, vol. 1, br. 98, Split, str. 156, sl. 1.

⁷ A. Hauser, „Die Restaurierungs-Arbeiten im Dome zu Spalato”, *Mitteilungen der K.K. Central-Commission*, 1890., Wien, str. 85, sl. 17; D. Stratimirović, „Pločnik stolne crkve Spljetske”, *Bulletino di archeologia e storia dalmata* 13, Split 1890., str. 21-22. F. Bulić, „Aggiunta di alcuni oggetti antichi trovati nelle indagini di Palazzo di Diocleziano”, *Bullettino d'Archeologia e Storia Dalmata* XXXI, Split 1908., str. 104-105, T. 20, sl. 1; G. Niemann, *Der Palast Diokletians in Splalato*, Wien 1910., str. 63; C. Fisković, „Novi nalazi u splitskoj katedrali”, *Bulletin Instituta za likovne umjetnosti JAZU* 6, Zagreb 1958., 81-101; M. Ivanišević, „Stari oltar svetoga Staša u splitskoj prvostolnoj crkvi”, *Starohrvatska prosvjeta*, III. ser. 17, Split 1987., str. 131-143, sl. 1; I. Mirnik, „Roman architectural fragments, Diocletian's palace”, *American-Yugoslav joint excavations*, Volume Six, Minneapolis, 1989., str. 21, sl. 2; B. Matulić, „Mozaički nalazi u perimetru Dioklecijanove palače”, *Kulturna baština* 32, Split 2004., str. 229; K. Marasović, D. Matetić Poljak, „Upotreba dekorativnog kamena u Dioklecijanovoj palači u Splitu”, *Histria Antiqua* 19, Pula 2010., str. 95.

osim u onoj koja se nalazila u samom centru prostora.⁸ Uzimajući u obzir činjenicu da ostaci tehnike *opus sectile* nisu pronađeni jedino na sredini, Đ. Stratimirović je godine 1890. nagovijestio mogućnost da je u sredini mauzoleja stajalo postolje za carev sarkofag.⁹ Dvadesetak godina poslije don F. Bulić ponovno otvara Hauserove sonde¹⁰ te na tri mjesta ostavlja inspekcijska okna s metalnim poklopcima. Prilikom istraživanja jugoistočne polukružne niše 1958. godine C. Fisković je, u razini antičkog mramornog poda, pronašao pod od velikih vapnenačkih ploča što je pokazalo da se *opus sectile* nije protezao na prostor niša.¹¹ Istraživanja oltara sv. Staša u sjeveroistočnom dijelu katedrale, koje je godine 1974. poduzeo Zavod za zaštitu spomenika kulture u Splitu, potvrdila su taj zaključak jer su se i u sjeveroistočnoj polukružnoj niši pronašle iste kamene ploče.¹² U tim je istraživanjima pronađen i *opus sectile* popločanje ispred prostora niše na površini od oko 1m² istog geometrijskog uzorka kakav je pronađen u ranijim sondama unutar mauzoleja. Rub tog popločanja tlocrtno prati kružni oblik unutrašnjosti mauzoleja, ali ne ide do zida građevine već je za 5 cm uvučen prema sredini prostorije.

Opus sectile, uzorak poda Dioklecijanovog mauzoleja

⁸ A. Hauser (1890.), str. 85.

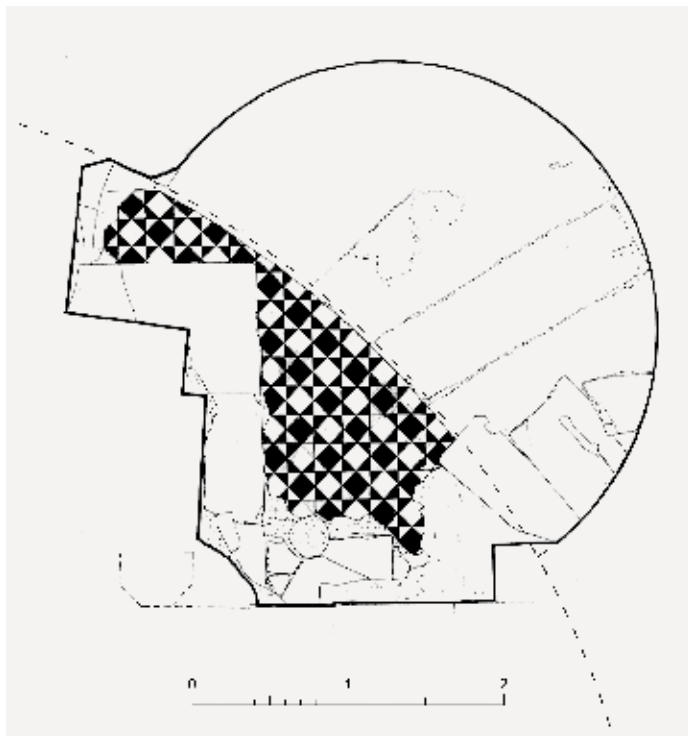
⁹ D. Stratimirović (1890.), str. 22.

¹⁰ F. Bulić (1908.), str. 104-105, T. 20, sl. 1.

¹¹ C. Fisković (1958.), str. 91-101.

¹² M. Ivanišević (1987.), str. 131-143, sl. 1.

Geometrijski predložak poda mauzoleja sastoji se od mramornih ploča tamnog i svijetlog kamena u obliku kvadrata dimenzija 13 na 13 cm i po četiri trokuta koji čine kvadrat istih dimenzija, naizmjenično postavljena.¹³ Debljina ploča je 2-3 cm. Od materijala koji je korišten za sada se može prepoznati samo egipatski alabaster.¹⁴

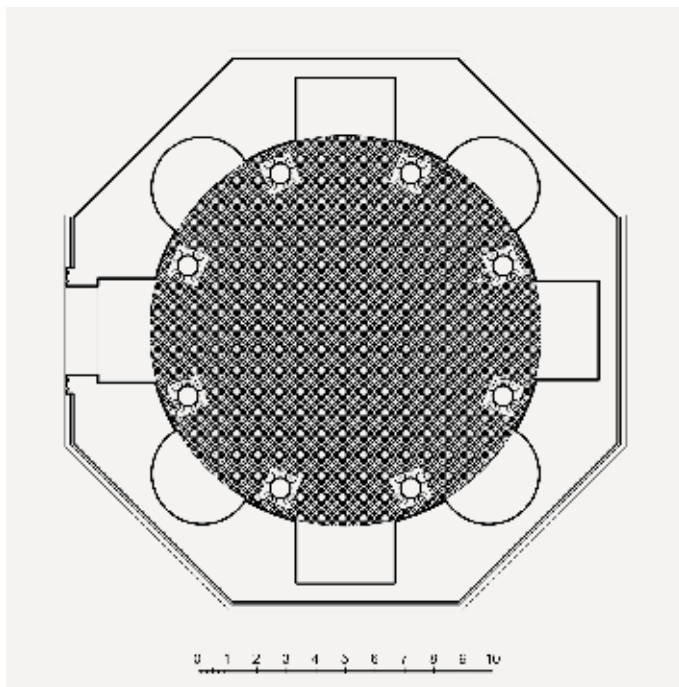
Kapela sv. Staša, sjeveroistočna niša mauzoleja s popločanjem grube obrade i ostaci poda opus sectile (Zavod za zaštitu spomenika kulture u Splitu, 1974.)

Najnovija istraživanja, provedena posljednjih godina, pokazala su da se pod mauzoleja, izveden u tehnici *opus sectile* s unificiranim geometrijskim predložkom, prostirao na cijeloj površini kružnog dijela cele.¹⁵ Mreža kvadrata postavljena je pod kutom od 45° u odnosu na glavne osi građevine. Kamene ploče koje su pronađene unutar niša, na istoj razini popločanja *opus sectile*, grube su izrade

¹³ C. Balmelle *et al.*, *Le décor géométrique de la mosaïque romane. Répertoire graphique et descriptif des compositions linéaires et isotropes*, Paris 1985., str. 183, T. 120 g; B. Matulić (2004.), str. 229; A. Sunko Katavić, „Antički kameni spomenici“, u: *Prije sjećanja* 1. dio, Split 2014., str. 2014, sl. 12.

¹⁴ K. Marasović, D. Matetić Poljak (2010.), str. 96.

¹⁵ R. Bužančić, „Kapela sv. Staša u katedrali sv. Dujma u Splitu“, *Klesarstvo i graditeljstvo*, Vol. XXIX, No. 1-2, Pučišća 2019., str. 8, 20; Z. Boban, A. Rupčić, „Konzervatorsko-restauratorski radovi u sjeverozapadnoj niši i pločniku katedrale sv. Dujma u Splitu“, *Klesarstvo i graditeljstvo*, Vol. XXIX, No. 1-2, Pučišća 2019., str. 54-69.

Rekonstrukcija izvornog popločanja cele Mauzoleja u tehnici opus sectile

i nisu mogle biti vidljive u raskošno uređenom prostoru mauzoleja te se može pretpostaviti da je pod u nišama bio uzdignut u vidu stepenice od vapnenačkog kamena, poput one koja se sačuvala u zapadnoj pravokutnoj niši – ulazu u mauzolej. Njezin unutarnji brid, iako naknadno oblikovan habanjem u vidu blage rampe, prati kružni oblik cele. Kao kontrast tom raskošnom višebojnom podu i stupovima dva arhitektonska reda od granita i porfira stoje zidovi cele od kamenih blokova vapnenca koji nisu bili dodatno ukrašavani osim klesarskim ukrasima. Kupola, sagrađena od opeke, nedavno temeljito restaurirana,¹⁶ bila je obložena višebojnim mozaicima čije su *tessere* pronađene u slojevima poda mauzoleja.¹⁷

¹⁶ A. Doljanin, N. Cingeli, „Strukture građene opekom u Dioklecijanovoj palači u Splitu“, Građevinski materijali i konzervatorsko-restauratorski postupci, *Kamen i opeka*, Zbornik radova, Beograd 2015., str. 53-66.

¹⁷ Prilikom zaštitnih radova na pločniku katedrale od 2015. do 2019. godine provedena su konzervatorska i arheološka istraživanja Konzervatorskog odjela u Splitu (R. Bužančić, V. Kovačić, N. Cingeli i M. Mrduljaš). Nalazi su predstavljeni na izložbi „Nova istraživanja splitske katedrale“ 4. svibnja 2017. godine u palači Skočibučić Lukaris na Peristilu, a od 30. rujna 2020. dio su stalnog postava muzeja „Riznica splitske katedrale“ (op. ur.).

ELEMENTI MRAMORNIH OBLOGA PRONAĐENI IZVAN KONTEKSTA

Mnogobrojni ulomci mramornih obloga pronađeni su tijekom raznih arheoloških istraživanja, često oštećeni i slomljeni, a obično izvan izvornog prostornog konteksta. Materijal je moguće povezati s određenim mikrolokacijama južnog dijela Palače, no tu treba biti jako oprezan. Naime, kao i obični vapnenački kamen, dekorativni se kamen reutilizirao kroz vrijeme. To najbolje ilustrira romanička propovjedaonica u katedrali, koja je u potpunosti izgrađena od preko 16 raznih vrsta antičkog mramora pronađenih unutar Palače.¹⁸

Do sada je uglavnom vizualnim metodama analizirano preko 1300 ulomaka mramornih obloga pronađenih u Palači i u njezinoj neposrednoj blizini te je zabilježen broj ulomaka pojedinih vrsta kamena bez obzira na njihovu dimenziju. Na temelju takve analize utvrđeno je da gotovo 1/3 ukupnog broja ulomaka otpada na *porfido rosso*, 1/3 na bijele mramore, a 1/3 na ostale obojene mramore.¹⁹ Tolika zastupljenost porfira (prema Dioklecijanovom ediktu o cijenama najskupljeg od svih mramora – 250 *denara* za jednu kubičnu stopu)²⁰ ne čudi s obzirom na to da se radi o carskoj palači.

Ovdje će, prema geometrijskim oblicima, biti obrađeni elementi mramornih obloga pronađeni za vrijeme triju najopsežnijih arheoloških istraživanja²¹ provedenih unutar i u neposrednoj blizini Palače, a to su:

a) Američko-jugoslavenska istraživanja 1968. – 1974.²²

b) Istraživanje jugoistočnog dijela Palače 1992.²³

c) Arheološka istraživanja na Rivi, na prostoru ispred zapadnog dijela južne fasade Palače 2006. – 2007.²⁴

¹⁸ K. Marasović *et al.* (2015.), str. 1017-1018.

¹⁹ Isto.

²⁰ „Edictum Diocletiani et Collegarum de pretiis rerum venalium”, ed. M. Giacchero, Genova 1974., str. 305-306.

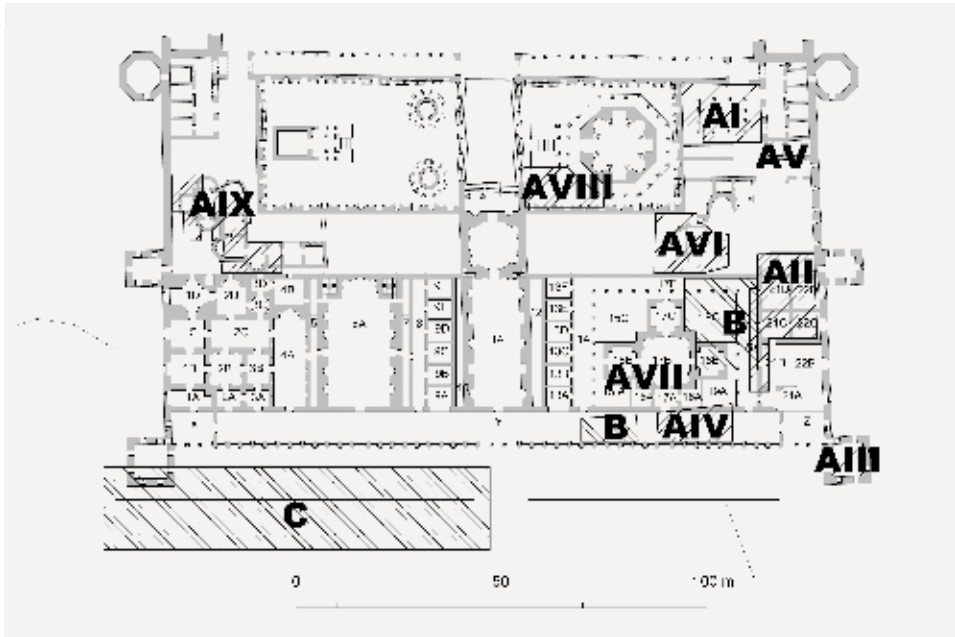
²¹ Ovom prilikom želimo zahvaliti arheologinji Vedrani Delongi i ravnatelju Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika Miroslavu Katiću koji su nam omogućili pristup arheološkom materijalu pronađenom u jugoistočnom dijelu Palače 1992. i na splitskoj Rivi 2006. – 2007. godine. Isto tako zahvaljujemo bivšoj i sadašnjoj ravnateljici Muzeja grada Splita, Elviri Šarić Kostić i Branki Brekalo, koje su nam omogućile pristup arheološkom materijalu iz američko-jugoslavenskih istraživanja iz 1968. – 1974.

²² J. Marasović *et al.* (1972.); S. McNally *et al.* (1977.).

²³ V. Delonga, M. Bonačić Mandinić, 17 u 8, *arheološka istraživanja u jugoistočnom dijelu Dioklecijanove palače 1992. godine*, Split 2005.

²⁴ V. Delonga, „Split – Riva (južno pročelje Dioklecijanove palače)“, *Hrvatski arheološki godišnjak* 4/2007, Zagreb 2008., str. 513-517; V. Delonga, *et al.*, *Prije sjećanja: arheološka istraživanja u jugoistočnim dijelovima Dioklecijanove palače u Splitu 1992. godine*, 1-2 dio, Split 2014.

Južni dio Dioklecijanove palače, sektori istraživanja

A) AMERIČKO JUGOSLAVENSKA ISTRAŽIVANJA 1968. – 1974.

Tijekom američko-jugoslavenskih arheoloških istraživanja 1968. – 1974. godine u devet sektora južnog dijela Palače (pod A), pronađen je velik broj ulomaka mramornih obloga. Materijal se sastoji od 524 ulomka različitih dimenzija, a pohranjen je u Muzeju grada Splita.²⁵ Većina materijala pronađena je u sektorima AI, AV (istočno od *temenosa*), AVI (istočne terme) i AVII (*triclinium*).²⁶

Vijenci

Među obrađenim elementima potrebno je istaknuti grupu profiliranih vijenaca koje je, s obzirom na oblik i dimenziju presjeka (maksimalno 7 na 9 cm), moguće svrstati u vijence ili baze zidnih mramornih obloga. Većina pronađenih vijenaca može se povezati s prostornim kontekstom triklinija Dioklecijanove palače.²⁷

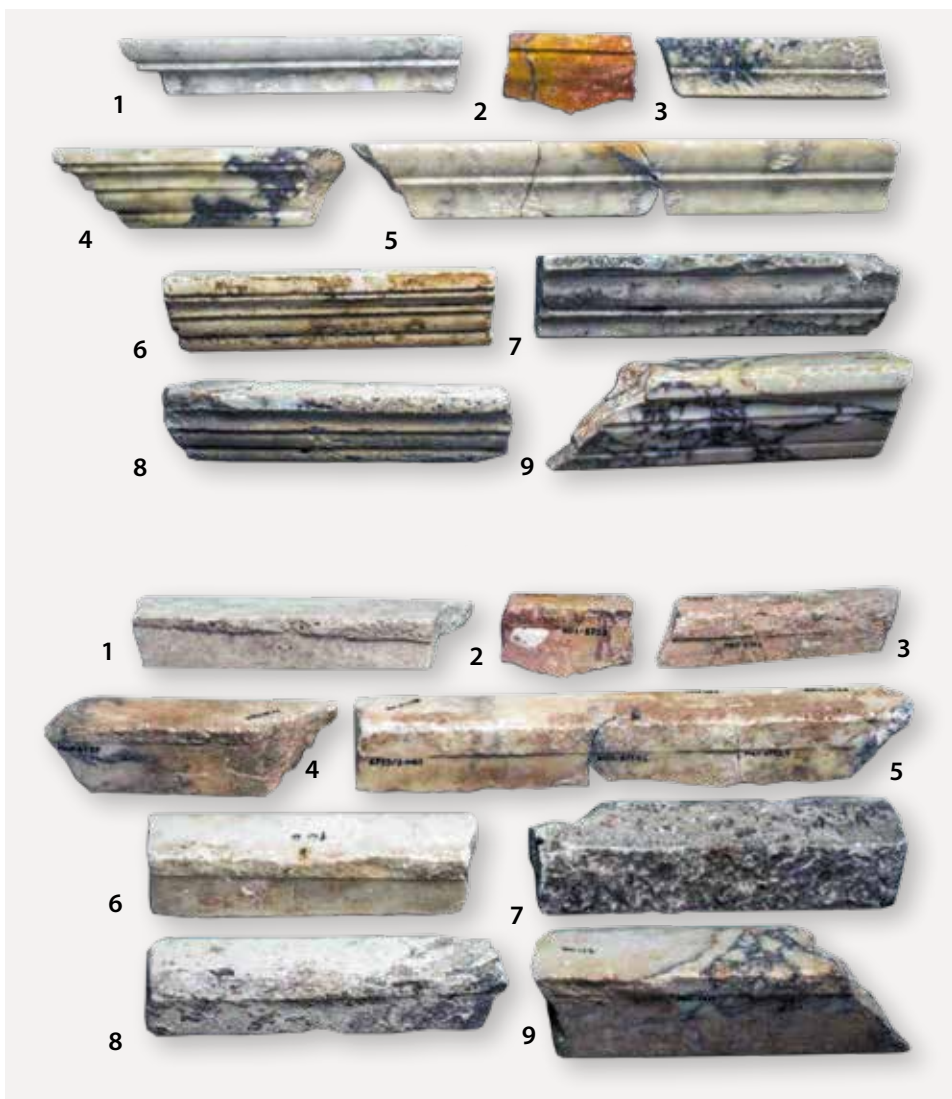
Ukupno je pronađeno devet vijenaca različite profilacije – jedan od *giallo antico* (br. 2), pet od *pavonazzetto* (br. 3, 4, 5, 8, 9) i tri od bijelih mramora. Vijenci od *pavonazzetto* mnogo su preciznije obrađeni u odnosu na ostale, a prema cijeni od 200 *denara* za jednu kubičnu stopu iz Dioklecijanovog edikta o cijenama,²⁸ taj mramor spada među najskuplje antičke mramore. S prednje strane vijenci su poli-

²⁵ K. Marasović *et al.* (2015.)

²⁶ I. Mirnik (1989.), str. 21-24.

²⁷ Isto; R. Bužančić, „Dioklecijanova palača, *Kastron Aspalathos* i njegov *Palatium sacrum*“, *Klesarstvo i graditeljstvo*, Vol. XXII, No. 1-2, Pučišća 2011., str. 15, 27, 32.

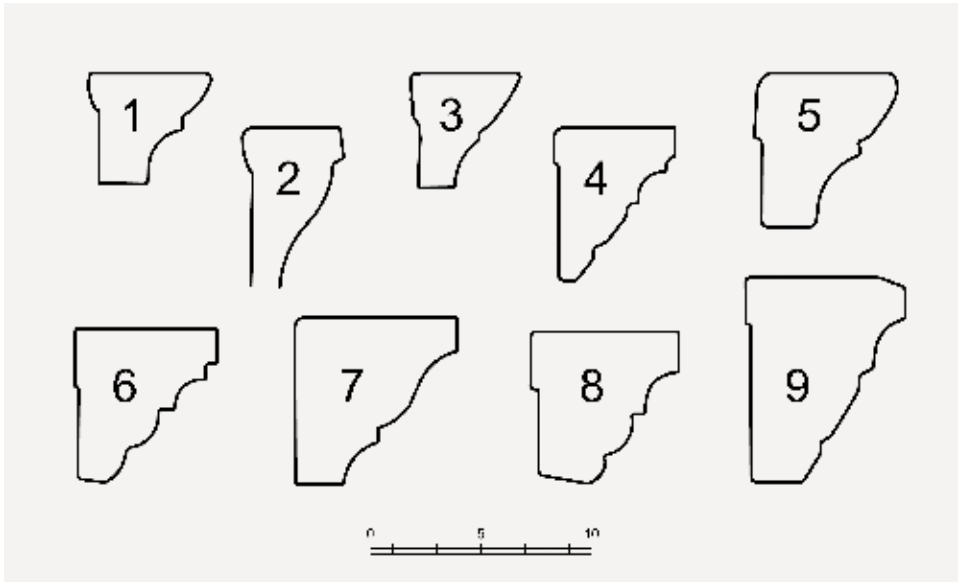
²⁸ *Edictum Diocletiani* (1974.), str. 305-306.

Profilirani vijenci

rani do visokog sjaja, a sa stražnje je ravna ploha na kojoj se vide tragovi piljenja²⁹ te karakteristično nepravilno zadebljanje na vrhu koje je posljedica odlamanja. Element br. 4 ugaoni je element tlocrtno odsječen pod kutom od 45°. Element br. 5 na gornjoj plohi ima rupu za metalni trn kojim je bio pričvršćen u zid. U rupi se sačuvalo i malo olova. Element br. 7 odudara od ostalih jer mu stražnja i gornja ploha nisu piljene već su prilično grubo klesane. Na nekim se vijencima sačuvala i originalna žbuka koja pokazuje koliko duboko su bili uzidani.

²⁹ Tvrdi kamen se rezao uglavnom s pilama bez zubaca, uz upotrebu vode i pijeska, v. P. Kessner, „Stone Sawing Machines of Roman and Early Byzantine Times in the Anatolian Mediterranean“, *Adalya* 13, Turkey, 2010., str. 283-285.

Profilirani vijenci

Profilirane ploče

Među opisanim vijencima nalazi se i jedna ploča koja je profilirana kao vijenac. Riječ je o ploči izrazito fine obrade, presjeka 1,6 na 7 cm, duljine 55,5 cm, izrađenoj od mramora *giallo antico*. Prednja je profilirana ploha polirana, a na stražnjoj ravnoj plohi vide se tragovi piljenja. Bočni su bridovi odrezani pod kutom od 66° u odnosu na bazu, a tlocrtno je na obje strane ploča odrezana pod kutom od 45° što znači da je bila obloga zidnog istaka – lezene. Po sredini kraće stranice ima rupu za sidrenje trna što dokazuje da je riječ o donjem elementu tj. o bazi obloge lezene.

Među proučenim materijalom pronađen je i manji ulomak profilirane ploče, presjeka 1,1 x 5, dužine 10 cm, slične obrade i dimenzija, izrađene također od kamena *giallo antico*. Također je riječ o ugaonom elementu koji je na mjestu spoja u pogledu i u tlocrtu odrezan pod kutom od 45° .

Istom tipu profiliranih ploča mogu se pridružiti i dva ulomka, presjeka 1,7 na 5,5 cm, s polukružnim utorom u sredini. Jedan je dužine 7, a drugi 10 cm. Oba imaju po jedan obrađeni bočni brid s time da je jedan po pravim kutom, a drugi pod kutom od 97° . Izrađeni su od mramora *pavonazzetto*.

Profilirana ploča od mramora giallo antico

Ulomak profilirane ploče (giallo antico)

Ulomci profiliranih ploča (pavonazzetto)

Razdjelne trake zidnih obloga

Uobičajeno je da su polja zidnih obloga različitih materijala bila međusobno odijeljena horizontalnim i vertikalnim razdjelnim trakama, debljine oko 2 cm, koje su bile okomito položene na ravninu zida te su za 1-2 cm stršale u odnosu

Razdjelne trake od raznih vrsta mramora

na lice obloge. Takve su trake u Dioklecijanovoj palači široke 3 do 7 cm. Kako je mort iza ploča obloga zidova u Dioklecijanovoj palači bio jako debeo, i do 7 cm, te su razdjelne trake veće širine zadirale u prostor debelog sloja morta. Najviše su zastupljene one od bijelih mramora, ali nailazi se i na one od drugih materijala. Najčešće su bile samo zaobljene s prednje strane, ali ima i primjera s trokutastim profilom. Među njima se ističe mali ulomak trake s motivom zupca od bijelog mramora koji je za sada jedini takve vrste pronađen u Palači.

Razdjelna traka s motivom zupca

Razdjelne trake različitih profila

Ploče geometrijskih oblika

Među materijalom mramornih obloga najviše je ploča raznih debljina i materijala među kojima možemo izdvojiti tanje (0,4 – 1,7 cm) i deblje (2 – 5 cm). Malen broj ploča ima sačuvan geometrijski oblik. One izrađene od *porfido rosso* i *alabastro* nalazimo u rasponu debljina od 1 do 5 cm, a među njima su brojnije one deblje, od 3 do 5 cm. Karakteristične su po tome što su njihovi rubovi obrađeni odlamanjem.

Alabasterni trokuti (debele ploče)

Debele ploče (porfido rosso, rosso antico i breccia corallina)

Ploče manjih debljina od 0,4 cm do 1,7 cm značajno su finije obrade. Mogu se prepoznati oblici trokuta, pravokutnika, trapeza i romba. Ploče debljina 0,4 – 0,7 su rijetke, a učestalije su one debljine 1, 1,5 i 1,7 cm.

Unutar proučenog materijala evidentirano je nekoliko malih ulomaka *porfido verde*. Ulomci su jako tanki, piljeni i izrazito fino obrađeni. Najtanji ulomak deo je svega 0,4 cm i predstavlja najtanji ulomak do sada pronađen u Dioklecijanovoj palači. Ostali ulomci *porfido verde* debljine su 0,5 cm, 0,7 cm, 1 cm i 1,2 cm. Evidentiran je i jedan ulomak od 2,5 cm. Ovako obrađeni ulomci tog izuzetno cijenjenog dekorativnog kamena, uglavnom su se koristili za izradu bordura složenijih geometrijskih motiva i detalja.

Tanke ploče različitih geometrijskih oblika

B) ISTRAŽIVANJE JUGOISTOČNOG DIJELA PALAČE 1992.

Tijekom 1992. godine provedena su arheološka istraživanja unutar careva stana, istočno od triklinija te na prostoru portikata, na mjestu porušene kuće Krpan koja se nalazila uz južni zid Palače. Prilikom istraživanja pronađena su ukupno 53 fragmenta dekorativnog kamena. Materijal se čuva u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika.³⁰

Uzimajući u obzir način obrade kamena, morfologiju i debljinu ulomaka, oni se grubo mogu podijeliti na ostatke namještaja ili skulpture, profilirane ploče, razdjelne trake i vijence. Naime, većina ulomaka od *porfido rosso* deblja je od 3 cm, a pojedini su ulomci debljine i do 10 cm. S obzirom na debljinu i činjenicu da su iznimno nepravilnog oblika, ulomci se mogu pripisati ostacima namještaja ili eventualne skulpture.³¹ Dva ulomka *porfido rosso* pravilne su obrade. Riječ je o pločama koje su zasigurno bile dio podne ili zidne obloge. Jedan ulomak ima oblik istostraničnog trokuta, debljine 2,5 cm. Drugi ulomak debljine je 1,1 cm i ima oblik izduženog pravokutnika. S obzirom na izgled i debljinu može se zaključiti da je riječ o ukrasnoj borduri tj. traci. Oba elementa vjerojatno su pripadala oblozi *opus sectile* geometrijskog motiva.

Među proučenim materijalom interesantna su tri ulomka od *granito del foro*. Dva su ulomka debljine 2 cm, dok debljina trećega iznosi 3,4 cm. Svi su ulomci nepravilne i grube obrade, međutim nagovještavaju se relativno jednostavni geometrijski oblici (krug, nepravilan trokut). S obzirom na njihovu debljinu, i oni su vjerojatno pripadali podnoj oblozi *opus sectile*.

Trokut i traka (*porfido rosso*)

Elementi (*granito del foro*)

³⁰ V. Delonga, M. Bonačić Mandinić (2005.), str. 7.

³¹ U dosadašnjoj literaturi često se većina ulomaka od dekorativnog kamena pripisuje mramornim oblogama. Činjenica je da je unutar Palače bilo i dekorativnog namještaja i skulptura te da se debeli i jako nepravilni ulomci prije mogu povezati s ovim elementima.

Ulomak vijenca (vjerojatno od mramora *greco scritto*) pripadao je bazi ili vijencu zidne mramorne obloge. Poput vijenaca iz istraživanja 1968. – 1974., i ovaj je ulomak pronađen na području triklinija i iznimno je fine klesarske obrade.

Među ulomcima je evidentirana i jedna razdjelna traka od bijelog mramora, debljine 2 cm. Na čeonj strani ima jednostavnu polukružnu profilaciju. I ovaj element srodan je onima pronađenima u zoni triklinija u periodu 1968. – 1974.

Ulomak vijenca (greco scritto)

Razdjelna traka (bijeli mramor)

C) ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA ISPRED JUŽNOG PROČELJA PALAČE

Tijekom uređenja splitske obale (Rive), obavljena su opsežna arheološka istraživanja ispred zapadnog dijela južne fasade Dioklecijanove palače u razdoblju 2006. – 2007.³² Istom prigodom pronađena je i originalna antička obala. U nasipu srednjovjekovne i venecijanske obale pronađeno je 780 rimskih mramornih ulomaka. Materijal se čuva u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika.

Polovica je pronađenoga materijala od *porfido rosso*, a pronađeno je i dosta ulomaka od *granito del foro* (16,2 %) i bijelih mramora (15,6 %).³³ Velika količina porfirnih ulomaka ukazuje na to da je za nasipanje obale korišten uglavnom materijal porušenih dijelova reprezentativnih prostorija carevog stana.

Među materijalom od porfira brojem se ističu ploče u obliku deltoida i trokuta. Njihova duljina rijetko prelazi 10 cm, a debljine se kreću od 1,9 do 4,7 cm. Interesantno je da mnoge ploče nisu ujednačene debljine već se s jednog kraja na drugi debljina mijenja i do 1 cm što govori o nepreciznosti piljenja. Kao i kod materijala iz Jugoslavensko-američkog istraživanja 1968. – 1974., i ovdje su bridovi ploča izvedeni odlamanjem te su često neprecizni.

U istim istraživanjima pronađene su ploče geometrijskih oblika od bijelih i obojenih mramora.

³² V. Delonga (2008.), str. 513-518.

³³ K. Marasović *et al* (2015.), str. 1013-1014.

Trokut od porfira debljine 4 cm, rubovi grubo lomljeni

Deltoidi od porfira

Trokuti od porfira

*Ploče geometrijskih oblika
(pavonazetto i bijeli mramor)*

Ploče geometrijskih oblika (porfido verde, cipollino, granito violetto, granito del foro)

Ulomak u obliku jednostrane sjekire (biggio antico)

Među materijalom pronađenim na Rivi ističe se ulomak ploče složenog oblika, jedini do sada pronađen u Dioklecijanovoj palači. Ima zakrivljene bridove koji tvore oblik jednostrane sjekire. Izrađen je od mramora *biggio antico*, dimenzija 8,7 na 8,1 cm, debljine 1,4 cm. Fino je obrađen, a na strani gdje je sjekira uža, uočava se oštećenje koje upućuje na to da je element izvorno imao oblik dvokrilne sjekire. Motiv dvokrilne sjekire ili tzv. beotskog štita u antici je čest, a iznimno

je česta njegova uporaba u geometrijskim uzorcima podnih mozaika.³⁴ Taj je motiv korišten i u Dioklecijanovoj palači i to na jugozapadnom tapetu kasnoantičke zgrade u današnjoj Arhiđakonovoj ulici te na južnom mozaiku u Bulićevoj ulici.

Među proučenim materijalom ističe se i ulomak štapa od bijelog mramora grube izrade, dimenzija 6 na 4,4 cm, duljine 12 cm, čiji presjek ima oblik suze. Na bočnoj se strani vidi urez. Za sada nije jasno o kakvom se elementu radi.

Štap u obliku suze (bijeli mramor)

ZAKLJUČAK

U ovom su radu obrađene mramorne obloge Dioklecijanove palače koje su sačuvane *in situ* ili su pronađene u arheološkim slojevima za vrijeme triju najvećih arheoloških istraživanja unutar Palače i na prostoru obale ispred nje. Od mramornih obloga *in situ* sačuvali su se samo izvorni pod Mauzoleja, izveden u tehnici *opus sectile* (ispod razine postojećeg popločanja), te nekoliko manjih, sporadičnih ostataka u južnom dijelu Palače. Razlog izostanka mramornih obloga *in situ* jesu brojne pregradnje i rušenja antičkih građevina kroz dugi period od 1700 godina kontinuiranog života unutar zidova Dioklecijanove palače.

Obrađeno je više od 1300 ulomaka mramornih obloga od kojih je glavnina malih dimenzija i često bez prepoznatljivog oblika. Detaljnom analizom tog materijala evidentiran je velik broj ploča (od kojih manji broj ima geometrijski oblik), zidnih vijenaca, profiliranih ploča i razdjelnih traka.

Pregledom ulomaka ploča može se zaključiti da je jako teško ustanoviti koje od njih su ukrašavale podove, a koje zidove. Debljina ploča kreće se od 0,4 do 5 cm te ih se može podijeliti na tanje, od 0,4 do 1,7, i deblje, od 2 do 5 cm. Tanje ploče vjerojatno su stajale na zidu, a deblje na podu, premda se to ne treba uzeti kao pravilo. Jako je velik broj debelih ploča od *alabastro*, *porfido rosso* i *granito del*

³⁴ C. Balmelle *et al.* (1985.), str. 281, T. 221c.

foro. Rubovi tih ploča uglavnom su grubo obrađeni lomljenjem dok su kod tanjih ploča obrađeni znatno finije. Interesantno je da pojedine ploče nisu ujednačene debljine već se s jednog kraja na drugi debljina mijenja što govori o nepreciznosti prilikom piljenja. Među pločama razlikuju se one u obliku trokuta, pravokutnika, trapeza, romba i deltoida. Pronađen je samo jedan primjerak složenije forme u obliku dvostrane sjekire. Na svim ostacima obloga uočavaju se tragovi pile bez zubaca korištene za obradu tvrdog kamena. Finoćom obrade ističu se ulomci profiliranih vijenaca, profiliranih ploča i razdjelnih traka koji su uglavnom pronađeni u zoni triklinija.

Usprkos lošoj sačuvanosti mramornih obloga, raznolikost skupocjenog mramornog materijala i kakvoća obrade pojedinih elemenata jasno dočaravaju izvanrednu raskoš interijera reprezentativnih prostorija Dioklecijanove palače.

MARBLE REVETMENTS OF THE DIOCLETIAN'S PALACE

Summary

This paper presents the analysis of marble revetments found in Diocletian's Palace during major archaeological excavations. The original Mausoleum floor was the only one preserved *in situ* with the exception of several smaller, sporadic remains in the southern part of the Palace. The floor was executed in the *opus sectile* technique (nowadays covered with a contemporary pavement). The rest of the Roman marble material was found generally outside of the original architectural context. The reasons for this are: numerous reconstructions, adaptations and demolition of the original Roman edifices throughout the 1,700 years of continuous life within the Palace. There are more than 1,600 mainly small-sized fragments which are mostly in poor state of preservation. A large number of slabs (of which relatively few have a geometric shape), wall cornices, moulded slabs and fillets have been recorded by analysing the material. By looking at the slab fragments, it has been concluded that it is very difficult to determine which slabs covered the floors, and which the walls. Their thicknesses range from 0.4 to 5 cm; therefore, we can distinguish thin (0.4-1.7 cm) and thick (2-5 cm) slabs. Thin slabs most likely decorated the walls, and thick were most likely placed on the floor, however exceptions exist. A very large number of thick slabs are made of *alabastro*, *porfido rosso* and *granito del foro*. The revetment fragments show saw cut marks (hard stone was cut mainly with a saw without teeth). The edges of the thick slabs are roughly trimmed by breaking while the edges of the thin slabs are carefully cut. An interesting fact is that certain slabs are not of uniform thickness, i.e. the thickness changes from one end of the slab to the other, which is a sign of sawing imprecision. The slabs have various shapes: triangle, square, trapezoid, rhombus, and deltoid. Only one fragment of a more complex form (in the shape of a double-bitted axe) was found. In the material studied, on the basis of the stone processing method, fragments of moulded cornices, moulded slabs and fillets found in the area of the *triclinium* stand out. Unfortunately, it is still not possible to reconstruct geometric patterns of the marble revetments in Diocletian's Palace based on the analysis of the material discovered. The only known pattern is still the *opus sectile* pavement of the Mausoleum. However, despite the poor state of preservation of marble revetments, the variety of materials (marble) and the quality of stone carving of the individual elements clearly demonstrate the extraordinary splendour of the interior of Diocletian's Palace.

Key words: Diocletian's Palace; marble revetments; decorative stone